

Гі де Мопассан

Пампушка

Кілька днів підряд містом проходили недобитки армії. Це вже було не військо, а якісь безладні ватаги. Солдати, з довгими брудними бородами, в лахмітті замість мундирів, сунули млявою ходою, без прапорів, розбродом. Вони були знеможені, виснажені, нездатні ні думати, ні діяти і йшли тільки зі звички, падаючи від втоми, де лише спинялися. Найбільше серед них було з посполитого рушення – людей миролюбних, спокійних рантьє, що згинались під тягарем рушниць, і молодих новобранців, легких на переляк і швидких на ентузіазм, однаково готових до наступу, як і до втечі; зрідка серед них маяли червоні штани – недобитки дивізії, погромленої у великій сутичці; у лаві з різними піхотинцями траплялися гарматники, інколи прохоплювалася блискуча каска важконогого драгуна, що ледве встигав за легшими на ходу піхотинцями.

Проходили й легіони вільних стрільців з героїчними назвами: «Месники за поразку», «Громадяни домовини», «Роковані на смерть», причому вони більше скидалися на розбишак.

Їхні офіцери, колишні комерсанти-сукнарі, гендлярі зерном, лоєм або милом, випадкові вояки,

призначені на офіцерів за гроші або за довгі вуса, зодягнуті в мундири з галунами, обвішані зброєю, голосно просторікували, обмірковуючи плани кампанії й пихато запевняючи, що знесилена Франція тримається лише на їхніх плечах; проте вони боялися іноді своїх же солдатів, часто хоробрих до краю – грабіжників та бешкетників.

Була чутка, що прусаки от-от уступлять до Руана.

Національна гвардія, що вже два місяці провадила обережну розвідку по сусідніх лісах, не раз підстрелюючи власних вартових і готуючись до бою, ледве якесь там кроленятко зашамотить у кущах, повернулася до своїх домівок, її зброя, мундири, все убивче знаряддя, яким вона залякувала недавно верстові стовпи битих шляхів за три милі довкола, раптом десь зникло.

Нарешті, останні французькі солдати тільки що перейшли Сену, прямуючи до Понт-Одемера через Сен-Север та Бург-Ашар; а позаду всіх ішов пішки при двох ординарцях генерал, він геть занепав духом, не знав, що вдіяти з оцими розрізненими купками людей, сам стерявшись у великому розгромі народу, звиклого до перемоги, але ж уцент побитого, неважаючи на його легендарну хоробрість.

І от місто опанувала глибока тиша, жахливе та мовчазне чекання. Багато пузатих буржуа, котрі у

своїй комерції зовсім збабилися, з сумом чекали переможців і тремтіли від ляку, як би ті часом не залічили до зброї їхні шпичаки та їхні великі кухонні ножі.

Життя, здавалося, завмерло; крамниці були зачинені, вулиця заніміла. Лише іноді вздовж стіни скрадався обиватель, наляканий цією тишею.

Чекання було нудне, хотілося, щоб ворог прийшов скоріше.

Другого дня після відходу французького війська, опівдні, кілька уланів, що хтозна-звідки взялися, промчали містом. Потім, трохи пізніш, темна лава спустилася узбіччям Сент-Катерін, а дві інші хвилі з'явилися на шляхах до Дарнеталя й Буагійома. Авангарди цих трьох частин зійшлися одночасно на майдані коло ратуші; а всіма суміжними вулицями все надходило німецьке військо, розгортаючи свої батальйони, аж бруківка гула під їх твердою солдатською ступою.

Слова команди, вигукнуті незвичним горловим голосом, лунали вздовж домів, що, здавалося, завмерли й спорожніли, а проте крізь зачинені віконниці чийсь очі тайкома придивлялись до переможців, людей, що за «правом війни» стали господарями міста, статків та життя. Мешканці, сидячи у своїх темних кімнатах, почували той жах, що його викликають якісь стихійні нещастя, ті великі убійчі земні катастрофи, проти яких безсилі

всякі мудрощі і всяка потуга. Отаке точнісінько почуття з'являється щоразу, коли встановлений порядок порушено, коли безпечності більш немає, коли все те, що захищали закони людські або закони природи, стає в залежність од несвідомої й лютої сили. Землетрус, що хоронить людність під руїнами будинків; річка, що, вийшовши з берегів, несе топлеників-селян разом із тушами биків та видертими кроквами з дахів, чи славетна армія, що вбиває тих, хто захищається, а решту полонить, що грабує іменем шаблі та славить Бога гарматною стріляниною, – це все ті страшні кари, що розбивають всяку віру у вічну справедливість і в прищеплене нам з дитинства уповання на благість небес та на людський розум.

До кожних дверей стукали і заходили в домівки невеличкі загони. Це була окупація. Для переможених повстав новий обов'язок – бути привітними до переможців.

Збіг якийсь час, коли минув перший острах і запанував спокій. У багатьох родинах прусського офіцера запрошували до столу. Іноді то був добре вихований чоловік, він з чемності вболівав над Францією, говорив, з якою нехиттю брав участь у цій війні. Німцєві були вдячні за такі почуття; до того ж не сьогодні-завтра міг знадобитися його захист. Догоджаючи йому, можна сподіватись, що тобі дадуть на постій менше солдатів. Та й навіщо

скривджувати чоловіка, від якого цілком залежиш? То була б нерозважливість, а не хоробрість. А руанські буржуа довго не страждають нерозважливістю, як і в ті часи, коли героїчною обороною вславилось їхнє місто.¹ Нарешті, мовляв (незаперечний доказ, підказаний французькою делікатністю), у себе в хаті можна бути цілком чемним з чужоземним солдатом, аби лиш прилюдно не показувати своєї фамільярності з ним. На вулиці вони не зналися, зате в хаті охоче розмовляли, і німець щовечора все довше засиджувався й грівся біля спільного огнища.

Місто помалу набирало свого нормального вигляду. Французи все ще не виходили з дому, але вулиці роїлися пруськими солдатами. Проте офіцери блакитних гусарів, що чванливо волочили по бруківці свої величезні знаряддя смерті, здавалося, зневажали простих городян не багато більше, ніж офіцери французьких стрільців, що пили в цих самих кав'ярнях минулого року.

Тим часом у повітрі чулося щось невловимо гостре та невідоме, ворожа й нестерпуча атмосфера,

---

¹ *Коли героїчною обороною вславилося їхнє місто...* - Руан не раз боронився проти різних завойовників: і в 1174 р., і в 1418 р., і в 1593 р. У своїй історії місто переходило від французів до англійців і навпаки.